

Ἡ τελευταία νορμανδική ἐπιδρομή προηγήθη ὀλίγον τῆς ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιαγάγει τὸ κράτος ἢ ἀνισόρροπος διοίκησις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Β' νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὰς παλαιὰς νορμανδικὰς φιλοδοξίας.

Λαμπρὸς στόλος καὶ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν περιφήμων ἀρχηγῶν, τοῦ ναυάρχου Μαργαριτόνου καὶ τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ταγκρέδου, ἀπεβιβάσθη τῷ 1185, ὡς συνήθως, εἰς τὸ Δυρράχιον. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην δὲν φαίνεται νὰ ὑπέστη καταστροφὰς ἡ Ἡπειρος διότι μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Δυρραχίου οἱ Νορμανδοὶ διηυθύνθησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὃ μὲν στρατὸς βαδίσας διὰ τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς ὁδοῦ τῆς Ἐγνατίας, ὃ δὲ στόλος διὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους, τοῦ ὁποίου κατέλαβε τὰς νήσους, καὶ διὰ τοῦ περίπλου τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔπαθε λαφυραγωγίαν καὶ καταστροφὴν φορικαλέαν, ἐνθυμίζουσαν τὴν παλαιὰν τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης.

Ἐρχονται ἤδη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος οἱ θλιβεροὶ χρόνοι, τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Περὶ τὸ 1200, ἡ φοβερὰ ἐπανάστασις τῶν Βλαχοβουλγάρων ἐπιφέρει ἀρκετὰς καταστροφὰς καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Βυζαντινοὶ διὰ νὰ εὕρουν συμμάχους παρεῖχον ἐμπορικὰς εὐκολίας εἰς τὰς ναυτικὰς δημοκρατίας τῆς Ἰταλίας, ἀναφέρονται (εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ 1199) μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐμπορίων, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἡ Νικόπολις.

Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους, τὰς παραμονὰς τῆς καταστροφῆς τοῦ 1204, ἤρχιζε νὰ ἐπεκτείνεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἡ δύναμις τῶν ἰθαγενῶν καὶ νὰ σχηματίζονται μεγάλαι κτήσεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἰθαγενῶν τοπαρχῶν. Ἡ τοιαύτη πρὸς τοπικὴν ἀνεξαρτησίαν ροπὴ, ἡ ὁποία ἴσως ἔλαβεν αὔξησιν κατὰ μίμησιν τοῦ φραγκικοῦ φεουδαλισμοῦ, ἠυνόησε τὴν γένεσιν, μετὰ τὴν καταστροφὴν, νέων ἑλληνικῶν κρατῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ περίφημον δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου.

Δ'.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΕΣΠΟΤΑΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Κατὰ τοὺς χρόνους οἱ ὁποῖοι ἐπηκολούθησαν τὸν κατακερματισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἤκμασαν ὄχι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ ἑλληνικὰ κράτη εἰς τὴν βόρειον δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τοῦτο δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ ὀμιλῇ ὄχι περὶ δεσποτάτου, ἀλλὰ περὶ δεσποτάτων τῆς Ἡπείρου. Τὴν ἱστορίαν αὐτῶν δυνάμεθα εὐκολώτερον νὰ μάθωμεν

παρά τὴν προηγουμένην μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, διότι ἤδη ἡ χώρα τῆς Ἡπείρου εἶναι συγκεκροτημένη εἰς ἡγεμονίας, ἤτοι εἰς κράτη, ἔστω καὶ μικρά, τῶν ὁποίων πολλάκις ἔχει ἐξιστορηθῆ, ἔστω καὶ ἐν τῷ συνόλῳ, ἡ τύχη.

1. Ἡ ἴδρυσις τοῦ δεσποτάτου

Τὸ μέγα ἀληθῶς ἡπειρωτικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον λέγεται δεσποτάτον, ἰδρύθη κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς πρωτεύουσας. Γενναῖός τις ἄρχων Βυζαντινός, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, νόθος υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ καὶ ἐξάδελφος τῶν αυτοκράτορων Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ, διετέλει κατὰ τὴν Δ' σταυροφορίαν διοικητὴς τοῦ θέματος τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Μιχαὴλ εἶχε παλαιὸν δεσμὸν μὲ τὴν Ἡπειρον, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε διατελέσει διοικητὴς τοῦ Δυρραχίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσεν ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸν στρατηγὸν τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως Συναχερίμ, κατὰ τοῦ ὁποίου εἶχον ἐξεγερθῆ οἱ κάτοικοι. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τότε ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Συναχερίμ καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν δεσπότην, ἤτοι ἡγεμόνα τῆς χώρας. Ἐθεώρησε δ' ἑαυτὸν δεσπότην ὀλοκλήρου τῆς παρά τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν παραλίας χώρας, ὀλοκλήρου δηλαδὴ τῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς Ἡπείρου, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, ἡ ὁποία ἐξετείνεται ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἕως τὸ Δυρράχιον.

Τὸ εἰς τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Ἑλληνοϊλλυρικῆς χερσονήσου ἰδρυθὲν ἑλληνικὸν τοῦτο κράτος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου ἢ τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, κυριώτερα φρούρια τὰ Βαλάγρετα ἢ Βελλάγραδα (τὸ σημερινὸν Βεράτι), τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Βόνδιτσαν (Βόνιτσαν). Περιελάμβανε δὲ τὴν νότιον σημερινὴν Ἀλβανίαν, τὴν σημερινὴν Ἡπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, πιθανώτατα τὴν Λευκάδα, ἀργότερον δὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἄλλας ἐκὼς ἑλληνικὰς χώρας, ἐξελίχθη δηλαδὴ εἰς ἰσχυρότατον ἑλληνικὸν κράτος.

Ὁ δεσπότης Μιχαὴλ Ἄγγελος ἀνεδείχθη μέγας διοργανωτὴς κράτους καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν καὶ ζωογόνησιν τοῦ σπινθῆρος τῆς ἑλληνικῆς φιλοπυτρίας εἰς τὴν Ἡπειρον.

Μόλις ἀνέλαβε τὸν θρόνον καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν Ἄρταν, προέβη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Διετήρησεν ἐν τῷ συνόλῳ τὸν τύπον τῆς βυζαντινῆς διοικήσεως, ἔχων ὅμως ἀνάγκην χρημάτων καὶ ἐνισχύσεως ἐκ μέλους τῶν ἐγγχωρίων, ἐκανόνισε συνετώτερον τὰ τῆς φορολογίας καὶ ἐφήρμοσεν ἀνστηρὰς οἰκονομίας.

Διὰ νὰ προσεταιρισθῇ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐφρόντισε περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῶν, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε χρήματα ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ παρεσκεύασε στρατόν. Προσηνέχθη δὲ καλῶς καὶ πρὸς τοὺς ξένους ἐποίκους καὶ

δὴ τοὺς Ἄλβανούς, τοὺς Βλάχους, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς ὄρεινους καὶ μετέβαλε τὰ ἄτακτα στίφη εἰς τακτικούς στρατιώτας.

Οὕτω διωργάνωσεν ἰσχυρὸν στρατόν, διότι ἐστηρίχθη εἰς τὰς ρωμαλεωτέρας ἑλληνικὰς φυλάς, εἰς τοὺς Αἰτωλούς, τοὺς Ἀκαρῶνας, τοὺς Ἡπειρώτας, προσέτι δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἄλβανούς καὶ τοὺς Βλάχους, κατέχων δὲ τὸ κύριον ὄργανον τῆς δυνάμεως, τὸν ἰσχυρῶς συγκροτημένον στρατόν, προέβη μετ' ἀσφαλείας καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν ἐμπέδωσιν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἐδειξε δὲ τὴν πρᾶκτικὴν σύνεσιν, ὥστε δὲν ὠνόμασεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἀπλῶς δεσπότην, ἤτοι ἡγεμόνα, καθ' ἣν ἔννοιαν καὶ οἱ Φράγκοι ἐκάλουν τοὺς ἀνωτάτους φεουδάρχας (princes), ἀναγνωρίζων οὕτω σιωπηλῶς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας.

2. Ἡ ἰσχὺς τοῦ ἡπειρωτικοῦ κράτους

Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ ἰδρυτὴς ἠμπόδισε τοὺς Ἑνετοὺς νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰ ἡπειρωτικὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, τὰ ὅποια παρεχωρῶντο εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς μετεξὺ τῶν κατακτητῶν πράξεως, ἣ ὅποια ἐλέγετο διανομὴ τοῦ κράτους (partitio).

Εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ ἡπειρωτικοῦ κράτους ἔδωσαν καιρὸν αἱ ἀντιζηλῖαι τῶν δύο λατινικῶν κρατῶν, τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ἀγῶνες κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας καὶ πρὸ παντὸς οἱ ἀγῶνες κατὰ τοῦ τρομεροῦ Ἰωαννίτση.

Αἱ φρικώδεις καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐλήνευκεν ὁ «Ρωμαιοκτόνος» οὗτος τσάρος τῶν Βλαχοβουλγάρων εἰς τὰς βορείας ἑλληνικὰς χώρας, δὲν φαίνεται ὅτι ἐξετάθησαν εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἐδόθη λοιπὸν καιρὸς εἰς τὸν Μιχαὴλ τὸν Α' δεσπότην τῆς Ἡπείρου ὄχι μόνον νὰ διοργανώσῃ καλῶς, ἀλλὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Βαλδουίνου, ὁ Μιχαὴλ ὤμοσε πίστιν εἰς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Ἐρρίκον, ὁποῖος εἶχεν ἐξασφαλίσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά του ἐπὶ τοῦ λομβαρδικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἶχε καταστήσει λίαν ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους αὐτοῦ διὰ τὴν συνετὴν πολιτικὴν του, ἣ ὅποια συνίστατο εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν προνομίων καὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἐδωκε δὲ προσέτι ὁ Μιχαὴλ εἰς γάμον τὴν ὄραιοτάτην κόρην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἐρρίκου Εὐστάθιον. Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ὅπου ὁ Λέων Σγουρὸς προσεπάθει νὰ συμπήξῃ ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου τοπάρχου, ἀνέλαβεν ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἄργους, δεικνύων τὴν τάσιν αὐτοῦ νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ δεσποτάτον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὡς διοικητὴν ἔστειλεν ἐκεῖ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε δραστηρίως τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Φράγκων. Συγ-

χρόνως δὲ συνεννοεῖτο μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Θεόδωρον Λάσκαριν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδιώξει ἐντελῶς τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1209, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ προβῶσιν εἰς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνίδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Διαρρήξας μετ' ὀλίγον ὁ Μιχαὴλ τὸν δεσμὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἑρρῖκον εἰσήλασε μὲ τὸν στρατὸν τιν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε προσλάβει καὶ Φράγκους μισθοφόρους, εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ τότε εὔρεν εὐκαιρίαν ὁ Γάλλος ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου Γοδοφρεῖδος Βιλλαρδουῖνος ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου τὰς πελοποννησιακὰς κτήσεις αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ Θεόδωρος ἠναγκάσθη μετὰ γενναίαν ἀμυναν δύο ἐτῶν (1210 — 1212) νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κόρινθον, τὸ Ναύπλιον καὶ τέλος τὸ Ἄργος.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑρρῖκος ἐστράφη ἐναντίον τῶν Ἠπειρωτῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διότι ἐπῆρχοντο ἀπὸ τὸν Βορρᾶν νέα στίφη Βουλγάρων ἐπιδρομέων. Ἀφῆκε δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν ἀδελφόν του Εὐστάθιον, μὲ τὸν ὁποῖον συνωμολόγησεν ὁ Μιχαὴλ εἰρήνην, διὰ ν' ἀποκρούσουν ἀπὸ κοινοῦ ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων (1211).

Ὀλίγον πρότερον ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ἀναγκασθῆ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἠμιλλὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ κράτους αὐτοῦ, οἱ ὁποῖοι πραγματικὴν κυριαρχίαν εἶχον μόνον ἐπὶ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Κερκύρας.

Ἀλλ' ὀλίγος χρόνος παρήλθε καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐστράφη ἐναντίον τῆς Κερκύρας, τὴν ὁποίαν εὐκόλως ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς, διότι οἱ ἰθαγενεῖς ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰν ἡγεμόνα ὁμόφυλον καὶ ὁμόθρησκον. Πρὸ μικροῦ δὲ εἶχε προχωρήσει καὶ πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καταλαβὼν ἕδαφος τοῦ αὐθέντου τῶν Σαλώνων Θωμᾶ Στρομογκούρ, φονευθέντος εἰς μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνικήθησαν οἱ Φράγκοι.

Αὗται ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἐπιτυχίαι τοῦ Μιχαήλ, διότι μετ' ὀλίγον, τῷ 1214, ὁ ἰδρυτῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους ἐδολοφονήθη τὴν νύκτα εἰς τὴν κλίνην αὐτοῦ ὑπὸ τινος ἐκ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ κατέλιπε μόνον θυγατέρα καὶ νόθον υἱὸν ἀνήλικον, Μιχαὴλ καὶ τοῦτον λεγόμενον, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ γενναῖος διοικητὴς τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαμείνει πρότερον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Νικαίας πρὸς σύσφιγγιν τῶν δεσμῶν τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ.

3. Ἡ μεγίστη ἀκμὴ τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους

Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαήλ ἀδελφός αὐτοῦ Θεόδωρος, «ἀνὴρ δραστήριος καὶ καινὰ δεινὸς ἐπινοῆσαι πράγματα» (Γρηγορᾶς), ἀνεβίβασε τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου εἰς μεγάλην δύναμιν. Συγχρόνως ἠϋξάνετο ὡς δύναμις καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, καὶ οὕτως οἱ Φράγκοι περιεσφίγγοντο ὑπὸ δύο

ἰσχυρῶν ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δυτικοῦ τῆς Ἡπείρου.

Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεόδωρος, ἀνεδείχθη ὄντως «καλὸ πῖσμα Κομνηνῶν, Δουκᾶδων δόξα, Ρωμαίων καύχημα», ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ ἐπιφανῆς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινᾶτος. «Ἄρξαι δὲ βουλευθεὶς, λέγει ὁ Ἀκροπολίτης (σ. 27 ἐξ. ἐκδ. Βόννης), πάνυ ἐπηύξησε τὴν αὐτοῦ ἀρχήν». Ἐστράφη ἐναντίον ὄλων τῶν ξένων ἐπιδρομέων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐναντίον τῶν Φράγκων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Ἀλβανῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατέκτησε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀχρίδα, τὸ Πρίλαπον (Περλεπέ), τὴν Πελαγονίαν, τὸ Ἀλβανὸν (Ἐλβασάν) καὶ ἐξηκολούθει διαρκῶς καὶ ἀκαταπονήτως ἀγωνιζόμενος πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους καὶ αὔξησιν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων.

Μεγά κατόρθωμα τοῦ Θεοδώρου ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ, ἡ αἰχμαλωσία πλείστων εὐγενῶν Φράγκων καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πέτρου Κουρτεναί.

Προχωρῶν εἰς τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, καταλαμβάνει τὴν Μακεδονίαν, ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην τοὺς Λομβαρδοὺς καὶ εἰσέρχεται νικηφόρος εἰς τὴν δευτέραν ταύτην πρωτεύουσαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐχων τώρα ὀρηγῆριον τὴν Θεσσαλονίκην ἀνακτᾷ πολλὰς χώρας ἑλληνικὰς καὶ ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, κυριεῖει τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Θράκην, φθάνει εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον.

Συγχρόνως ἀναδεικνύεται ὑπέροχος διπλωμάτης, διότι κατορθώνει νὰ καθησυχάζῃ τὸν πάπαν, διαμαρτυρόμενον διὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ νὰ ματαιώσῃ δύο σταυροφορίας, τὰς ὁποίας παρεσκευάζεν οὗτος ἐναντίον τοῦ. Θριαμβευτικῆ ὑπῆρξεν ἡ εἴσοδος τοῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ Δούκα Ἀγγέλου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1222 καὶ ἀσυγκράτητος ἡ εὐφροσύνη τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον νὰ πλησιάσῃ ἡ συντέλεσις τοῦ ὄνειρου τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Τὸ δυτικὸν ἑλληνικὸν κράτος, περιβαλλόμενον ἀπὸ τρεῖς θαλάσσας, ἐξετείνεται ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ἕως τὴν Εὐβοίαν, ἀπὸ τὴν Ἰθάκην ἕως τὸν Εὐξείνιον πόντον καὶ ἦλθε στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤλπίζον πάντες ὅτι ἡ παλαιὰ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία θὰ ἀνεστηλώνετο ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἡπείρου.

Οἱ πατριῶται τῆς Δύσεως, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἀποβλέπουν πρὸς τὸν Θεόδωρον ὡς τὸν λυτρωτὴν καὶ ἀπελευθερωτὴν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Φράγκων.

Ὁ Θεόδωρος ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν «βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα Ρωμαίων», ἐνδύεται τὴν πορφύραν καὶ περιβάλλεται ἐρυθρὰ πέδιλα, φορεῖ τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ διοργανώνει τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν «βασιλείον τάξιν», τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατοῦσαν.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμως ὑπῆρξε νὰ ἐγερθῇ ὀξύτατος ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων ἐλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Δύο ἰσχυραὶ καὶ ἀρχικαὶ φύσεις, ὅποια ἦσαν τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Ἰωάννου Βατάτση, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθοῦν καὶ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς ἀλλήλας.

Ἄλλ' αἱ φιλοδοξίαι τοῦ Θεοδώρου δὲν εἶχον ὄρια. Συμμαχήσας μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκον Β', ἐπετέθη τῷ 1230 μὲ μέγαν στρατὸν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσάν Β' καὶ εἰς τὴν Κλοκονίτσαν παρὰ τὸν Ἐβρον ποταμὸν ἐνικήθη κατὰ κράτος, αὐτὸς δ' ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Ἀσάν κατέλαβεν ἀμέσως ὅλας τὰς χώρας ἕως τὴν Θεσσαλίαν, τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κράτους τῶν Ἀγγέλων περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Βουλγάρων. Ὁ δὲ ἄλλοτε κρατερός βασιλεὺς Θεόδωρος, γενόμενος ὑποπτος συνωμοσίας, ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ.

Ἐπέτυχεν ἐν τούτοις τὴν ἐλευθερίαν του, ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἡπειρὸν προσπαθῶν νὰ ἐπανιδρύσῃ τὸ κράτος του. Ἄλλ' ἡ ἦττα τοῦ Θεοδώρου εἰς τὸν Ἐβρον ἔδωκεν ἤδη ἄλλον δρόμον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς.

Τὸ ὑπερήφανον κράτος τῶν Ἀγγέλων τῆς Ἡπείρου εἶχε καταρριφθῆ εἰς ἐρείπια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦρχον καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι, ἀνυψωθέντες εἰς τὴν παλαιὰν δύναμιν αὐτῶν.

Ἡ αἰφνιδία δ' αὕτη κατάπτωσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ κράτους συνέτεινεν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνατολικοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Βατάτσης ἐξέτεινε τὰ ὄρια πρὸς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐβασίλευεν ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Μανουὴλ Ἀγγελος, ἔχων εἰς τὴν κυριαρχίαν του μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ἰδρύθη ἄλλο ἠπειρωτικὸν δεσποτᾶτον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἰδρυτοῦ Μιχαήλ, τοῦ Μιχαήλ Β'. τοῦ ὁποίου εἶχε παραβιάσει τὰ δικαιώματα ὁ θεῖός του Θεόδωρος. Ὁ νέος οὗτος Μιχαήλ, ἔχων τὸ τολμηρὸν καὶ παράβολον πνεῦμα τοῦ πατρός του, ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν κτῆσιν τῆς πατρῴας κληρονομίας, καὶ δὴ τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας, τῆς Κερκύρας καὶ μέρους τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν προθύμως τὸν υἱὸν τοῦ γενναίου ἰδρυτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τοῦτον ἠπειρωτικὸν δεσποτᾶτον ἐθεωρήθη ὡς ὁ φυσικὸς κληρονόμος τοῦ ἄλλοτε μεγάλου κράτους τῶν δύο πρώτων μεγαλεπηβόλων Ἀγγέλων.

Οἱ ἄλλοι Ἀγγελοὶ ἐξηφανίσθησαν ταχέως ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς. Ἐπωφεληθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Βατάτσης ἔθηκε τέρμα εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν κράτος τῆς Θεσσαλονίκης (1246). Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης διατηρεῖται ἀκόμη εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν χρόνον τινὰ ὡς ἀπλοῦς δεσπότης, ὑποκείμενος εἰς τὸν θρόνον τῆς Νικαίας· ὁ δὲ γηραιὸς Θεόδωρος, ἀν καὶ τυφλὸς, ἐξακαλουθεῖ νὰ τρέφῃ σχέδια κατακτήσεων καὶ κατορθώνει νὰ δια-

τηρήσει τὴν κυριαρχίαν μακεδονικοῦ ἔδαφους. ἔχων κέντρον τὰ Βοδενὰ καὶ τὸ Ὄστροβον.

4. Τὸ παλαιὸν δεσποτᾶτον

Ὁ Μιχαὴλ Β', ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν νόμιμος δεσπότης τοῦ παλαιοῦ ἡπειρωτικοῦ κράτους, δὲν ὑπῆρξε κοινὸς ἡγεμὼν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βατάτσης ἦτο ἀπασχολημένος μετὰ τοὺς Ἄγγελους τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κατέλυε τὴν βραχύβιον Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Μιχαὴλ Β' ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἡπείρου καὶ εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Μακεδονίας. Ἀργότερα δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του Μανουήλ, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν θεσσαλικῶν κτήσεων, εἶχε δὲ προσέτι τὴν σύνεσιν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν Βατάτσην ὡς δεσπότης αὐτὸς πρὸς αὐτοκράτορα, τὸν μόνον ἐφεξῆς αὐτοκράτορα τῶν Βυζαντινῶν.

Τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐπιδιώξει μετ' ἐπιμονῆς οἱ δύο πρῶτοι Ἄγγελοι τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἀπὸ τὴν Νίκαιαν πρὸ 42 ἐτῶν, τὸ εἶχεν ἤδη κατορθώσει κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὁ ἀδάμαστος πολεμιστῆς καὶ ὑπέροχος κυβερνήτης Βατάτσης.

Καὶ τὸ ἡπειρωτικὸν κράτος ἤθελε προαχθῆ καὶ εὐημερήσει, ἂν δὲν παρηνώχλει τὴν συνετὴν δρᾶσιν τοῦ Μιχαὴλ Β' ὁ γηραιὸς πατὴρ του καὶ ἀκοίμητος εἰς σκευωρίας Θεόδωρος. Διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν του ἐκήρυξε τῷ 1253 ὁ Μιχαὴλ ἀποστασίαν ἀπὸ τὸν Βατάτσην, καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας εἰσήλασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῆ τὴν ἐπικράτειαν (1254) τοῦ Μιχαὴλ Β'.

Ὁ Βατάτσης κατέλαβε τὴν Καστοριάν, καὶ ἔπειτα τὴν Δεάβολιν, ἡ ὁποία ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν ἠνάγκασε τὸν δεσπότην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Βατάτσην, διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὰ φρούρια Πρίλαπον καὶ Κροϊάν (Ἀλβανόπολιν), προσέτι δὲ ὁλόκληρον τὴν χώραν τὴν κειμένην πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, δηλαδὴ τῆς ἀρχαίας στρατιωτικῆς ὁδοῦ μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Δυρραχίου, αὐτὸς δὲ διετήρησεν, ὡς δεσπότης, τὰς ὑπολοίπους κτήσεις αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης ταύτης προκύπτει, ὅτι τὸ ἡπειρωτικὸν δεσποτᾶτον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἦτο ἀρκετὰ ἐκτεταμένον. Ὁ γηραιὸς Θεόδωρος ἐνεκλείσθη εἰς μοναστήριον μέχρι τῆς ἰελευτῆς τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἡ εἰρήνη τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ, ὑπῆρξε βραχεῖα. Ὁ Μιχαὴλ Β', τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ ἐξετείνετο ἕως τὸ Δυρράχιον πρὸς Β καὶ ἕως τὸν ποταμὸν Βαρδάριον πρὸς Α, ἦτο καὶ αὐτὸς ἀνὴρ παράτολμος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Ἡπειρώται δεσπότες τῆς γενεᾶς του, καὶ ἔτρεφε τὰ μεγάλα παλαιὰ σχέδια τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων σχεδίων του ἔδωκεν εἰς γάμον τὰς

δύο ὄραίας θυγατέρας αὐτοῦ εἰς ἰσχυροὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἄνναν εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Μορέως Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνον, τὴν Ἑλένην εἰς τὸν Βασιλέα τῶν δύο Σικελιῶν Μαμφρέδον. Πρὶν δὲ παρέλθῃ πολὺς χρόνος, ὁ πολύτροπος δεσπότης τῆς Ἡπείρου ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ ἀμφοτέρους τοὺς γαμβρούς του εἰς βοήθειαν ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, τῆς ὁποίας αὐτοκράτωρ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦτο ἀνὴρ σθεναρὸς καὶ ἔξοχος διπλωμάτης ὁ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὁ μετ' ὀλίγον ἐπανορθωτὴς τοῦ θρόνου τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων.

Ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ κατὰ τὸ 1259 ἦτο ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπειλῶν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὀρμητικὸς προήλασεν ὁ στρατὸς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, κατέλαβε τὰ Βοδενὰ καὶ ἀπώθησε τοὺς Ἡπειρώτας πέραν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Πίνδου.

Εἰς τὸ μεταξὺ ἔφθασαν αἱ ἐπικουραὶ τῶν ἰσχυρῶν γαμβρῶν τοῦ δεσπότη, πάνοπλοι Γερμανοὶ ἱππῶται τοῦ Μαμφρέδου ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ Φράγκοι ἱππῶται καὶ πολεμιστὰι τοῦ Βιλλαρδουῖνου ἀπὸ τὸν Μορέαν. Αἱ ἠνωμένα φραγκοελληνικαὶ δυνάμεις ἔπαθον καταστροφὴν ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν τῆς Νικαίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1259 εἰς τὴν Πελαγονίαν, εἰς τὴν ΒΔ Μακεδονίαν, ἀνατολικῶς τῶν μεγάλων λιμνῶν Ἀχρίδος καὶ Πρέσπης.

Ἡ εἰς τὴν Πελαγονίαν νίκη τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἔδωκεν ὀριστικὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ δύναμις τοῦ γαλλικοῦ πριγκιπάτου κατέπεσε καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔχοντος κέντρον τὸν Μυστράν παρὰ τὴν Σπάρτην· ἐπίσης κατέπιπτεν ἡ δύναμις τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου καὶ μετὰ τινα χρόνον, τῷ 1261, εἰσῆρχετο ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος θριαμβεύων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνώρθωνε τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῶν πατέρων του.

Ἄλλ' ὁ ἀκαταπόνητος ἀνὴρ, ὁ δεσπότης Μιχαὴλ ὁ Β' δὲν ἀπηλπίσθη. Μετὰ τὴν διασπορὰν τοῦ ἠπειρωτικοῦ καὶ τοῦ φραγκικοῦ στρατοῦ, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησε τὴν ἐν Πελαγονίᾳ ἦτταν, ὁ δεσπότης κατέφυγε μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ του Νικηφόρου εἰς τὰς νήσους Λευκάδα καὶ Κεφαλληνίαν, καραδοκῶν ν' ἀρπάσῃ καὶ πάλιν τὴν κατάλληλον περίστασιν.

Εἰς πρώτην παρουσιασθεῖσαν περίστασιν κατέλαβε τὴν Ἄρταν, συνήγαγε πάλιν τοὺς Ἡπειρώτας, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς αὐτὸν, κατέλαβε τὰ Ἰωάννινα καὶ οὕτως ἀνέκτησε πάλιν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἀπολεσθέντος δεσποτάτου. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ νέον δεσποτάτον αὐτοῦ περιωρίζετο ἰδίως εἰς τὰ νότια μέρη καὶ δὴ εἰς τὴν νότιον Ἡπειρον, εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Γρηγορᾶς ὀνομάζει αὐτὸν Αἰτωλόν.

Ἐκτοτε ὁ Μιχαὴλ, μετὰ τὴν ἀνασύστασιν ἑνὸς μέρους τοῦ δεσποτάτου αὐτοῦ, διῆγε τὸν βίον εἰς συνεχεῖς ἀγῶνας, ἄλλοτε πολεμικούς, ἄλλοτε διπλωματικούς μετὰ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορα, τὸν Μιχαὴλ τὸν

Παλαιολόγον, διὰ τὴν στέρεώση καὶ τὴν ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν.

Ἐν μέσῳ τῶν σκευωριῶν καὶ τῆς ἀκοιμήτου δραστηριότητος αὐτοῦ ἐπεφάνη σπουδαιότατος κίνδυνος ἀπὸ τῆν Δύσιν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ αἰῶνας ἔμελλε νὰ περιπλακῇ μετὰ τὴν ἱστορίαν τῶν δυτικῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, πρὸ παντὸς τῶν ἠπειρωτικῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1266 ὁ Κάρολος ὁ ἐκ Προβηγκίας, ὁ γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα Ἀνδεγαυικός, κατέλυσε τὸ ἐν Σικελίᾳ κράτος τοῦ Μαμφρέδου καὶ ἴδρυσεν τὸ νέον γαλλικὸν βασίλειον τῶν Ἀνδεγαυῶν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν, τὸ γνωστὸν εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν.

Ἀπὸ τὸ ἔτος 1271, ὅτε συνέβη καὶ ὁ θάνατος τοῦ πολυταράχου δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β', καταλαμβάνει εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυικός κτήσεις ὡς προερχομένας ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ Μαμφρέδου, καὶ δὴ τὴν Κέρκυραν, καὶ τὰς ἀπέναντι ἠπειρωτικὰς χώρας, τὸν Αὐλῶνα καὶ τὰ Κάννινα, τὴν βορειοτέραν Ἰλλυρικὴν παραλίαν, ἔκτοτε δὲ ἡ ἀνάμειξις τῶν Ἀνδεγαυῶν εἰς τὰ πράγματα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος δίδει ἄλλην μορφήν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ε΄.

Η ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΙΣ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΙΣ ΜΙΚΡΑ ΔΕΣΠΟΤΑΤΑ

1. Τὰ δύο ἠπειρωτικὰ δεσποτᾶτα

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Β' ἐξηφανίσθησαν καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀκοιμήτου φιλοδοξίας αὐτοῦ τρεφόμεναι ἐλπίδες τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἄλλοτε μεγάλου ἠπειρωτικοῦ κράτους.

Ὁ Μιχαὴλ ἀποθνήσκων διήρσε τὴν ὅλην ἐπικράτειάν του εἰς δύο τμήματα. Τὴν μίαν μοῖραν εἶχεν ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος ὁ Α' ὡς δεσπότης τῆς Ἠπείρου, περιελάμβανε δ' αὕτη τὴν παλαιὰν Ἠπειρον, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Ἰθάκην καὶ μέρος τῆς Κεφαλληνίας.

Τὰ ὅρια τοῦ νέου δεσποτάτου ἦσαν πρὸς Β τὰ Ἀκροκεραύνια ὄρη, πρὸς Α ὁ ποταμὸς Ἀχελῷος, πρὸς Ν ἡ νῆσος Κεφαλληνία. Ὁ δὲ νόθος υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ, ὁ Ἰωάννης Α' «ὁ δευτέρων Νέων Πατρῶν», ὡς ὠνόμαζον αὐτὸν οἱ Λατῖνοι, διετήρει πάντοτε τὴν θεσσαλικὴν αὐτοῦ κτῆσιν, ἐξετείνετο δὲ τὸ νέον τοῦτο ἑλληνικὸν δεσποτάτον ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον ἕως τὸν Παρνασσόν.

Ἡ ἱστορία τοῦ κυρίως δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου παρέχει ἐφεξῆς τὴν θλιβεράν εἰκόνα διαρκοῦς κολοβώσεως ἐκ μέρους δύο ἰσχυροτέρων ἤδη ἐχθρῶν, τοῦ ὁμοφύλου Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἄλλοφύλων Ἀνδεγαυῶν ἡγεμόνων.

Ἡ δεσποτεία τοῦ Νικηφόρου διετέλεσε περιπλεκόμενη μετὰ τὰς ἀξιώσεις ἐπικυριαρχίας τῶν Ἀνδεγαυῶν ἡγεμόνων ἐπὶ τῶν ἠπειρωτικῶν χωρῶν. Ἐχὼν ἰσχυροὺς πολεμίους καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν, ἐξ ἀνατολῶν τοὺς Βυζαντινοὺς

τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ δυσμῶν τοὺς Ἄνδεγαυοὺς τῶν Δύο Σικελιῶν, ὁ Νικηφόρος προσεπάθει νὰ κατευνάζη πότε τὸν ἕνα, πότε τὸν ἄλλον πολέμον.

Τέλος, ἀπελπισθεῖς διὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀσφάλειαν ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Θάμαρ εἰς τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Καρόλου Β' τοῦ Ἄνδεγαυικοῦ, Φίλιππον τὸν Ταραντῖνον, ὁ ὁποῖος εὐχαρίστως ἐδέχθη γάμον εὐνοοῦντα τὰ φιλόδοξα σχέδιά του ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ γάμος ἐτελέσθη εἰς τὴν Νεάπολιν τῷ 1294, καὶ ὁ Νικηφόρος ἔδωκεν εἰς τὸν γαμβρόν του ὡς προῖκα, ἐκτὸς ἐτησίου εἰσοδήματος, τέσσαρα ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων φρουρῶν τοῦ δεσποτάτου, τὴν Ναύπακτον, τὸν Εὐλοχὸν, τὸ Ἀγγελόκαστρον καὶ τὴν Βόνιτσαν.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον (τῷ 1296) ἀπέθανεν ὁ Νικηφόρος, διεδέχθη δὲ τοῦτον εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Θωμᾶς.

Τὴν ἡγεμονίαν ἐκυβέρνησα, ὡς ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ τῆς, ἡ νουνεχὴ καὶ δεξιωτάτη χήρα τοῦ Νικηφόρου Ἄννα ἢ Παλαιολογίνα. Ἐπειδὴ ὁ γάμος τῆς κόρης αὐτῆς Θάμαρ μετὰ τοῦ Φιλίππου δὲν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταπαύσῃ ὁ φιλόδοξος οὗτος Ἄνδεγαυὸς ἡγεμὼν τὰ φιλόδοξα σχέδιά του κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἠναγκάσθη ἡ δέσποινα Ἄννα, διὰ νὰ σώσῃ καὶ τὰς χώρας καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Θωμᾶν, νὰ δεχθῆ τὴν ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.

Ἔνεκα τῆς συμμαχίας ταύτης προεκλήθη πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἄνδεγαυῶν καὶ τῆς δεσποίνης τῆς Ἡπείρου, ἀλλ' αἱ ἐπανειλημμέναι ἐκστρατεῖαι αὐτῶν κατὰ τῆς Ἡπείρου ἀπέβησαν ἄκαρποι. Ἡ δέσποινα, καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆς, ὁ δεσπότης Θωμᾶς, ἄν καὶ νεώτατος, ἠγωνίσθησαν μὲ σύνεσιν καὶ μὲ ἀνδρείαν κατὰ τῶν ξένων ἐπιδρομέων, ἔχοντες πρόθυμον τὴν ἀρωγὴν τῶν κατοίκων. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ἡ μήτηρ τοῦ δεσπότη Θωμᾶ, ἡ συνετὴ καὶ γενναία δέσποινα Ἄννα Παλαιολογίνα κατώρθωνε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τὸν Θωμᾶν αἰσθήματα φιλοπατρίας καὶ πίστεως πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν τῆς ὁ Θωμᾶς διέρρηξε τὰς σχέσεις μὲ τοὺς Παλαιολόγους καὶ συνεμάχησε μὲ τὸν γαμβρόν του, τὸν ἡγεμόνα τοῦ Τάραντος Φίλιππον, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἔστειλε δεκαπέντε πολεμικοὺς ἵππους ὡς δῶρον πρὸς «τὸν ἐκλαμπρότατον Θωμᾶν ἐκ Ρωμανίας» (1318).

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τοῦτο ὁ δεσπότης Θωμᾶς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ, τοῦ κόμιστος τῆς Κεφαλληνίας Νικολάου. Οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ τελευταῖος γόνος τῆς πρώτης καὶ ἑλληνικῆς δυναστείας τῶν δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου ἐκ τῶν Ἀγγελοκομνηνῶν, ἧτις ἤρξεν ἐπὶ 114 ἐνιαυτοῦς.

2. Αἱ τελευταῖαι τύχαι τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου

Τὸν θάνατον τοῦ γενναίου, ἀλλ' ἀσθενοῦς δεσπότη Θωμᾶ ἐπηκολούθησε μεγάλη σύγχυσις πραγμάτων.

Ὁ Ἰταλὸς κόμισ Νικόλαος Ὀρσίνης ἐπεζήτησε, μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ θελοῦ του, νὰ γίνῃ κύριος τοῦ δεσποτάτου, προσέλαβε τὴν ἐπανυμίαν δεσπότης, καὶ διὰ νὰ περιποιηθῆ τοὺς Ἕλληνας ἀπεδέχθη καὶ τὴν γλῶσσαν

καὶ τὸ θρησκευμα αὐτῶν. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πρωτεύουσα πόλις τοῦ δεσποτάτου ἦσαν τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ἦσαν πόλις μεγάλη καὶ πλουσία, εἶχον δὲ προαχθῆ εἰς μητρόπολιν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ δολοφόνος οὗτος τοῦ θείου του ἡγεμῶν, ὁ Νικόλαος, ἔπεσεν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ του Ἰωάννου Β', ὁ ὁποῖος ὤμοσεν πίστιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν τοῦ δεσπότη, ὅχι ὡς ἀνεξάρτητος κυρίαρχος, ἀλλ' ὡς «δοῦλος τοῦ αὐτοκράτορος» (1323),

Ὁ Ἰωάννης οὗτος Ὀρσίνης, ὁ ὁποῖος ἐμόλυνε τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅπως καὶ οὗτος τὰς εἶχε μολύνει εἰς τὸ αἷμα τοῦ θείου του Θωμᾶ, ὑπῆρξε περίεργος τύπος Φράγκου τυχοδιώκτου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του, ἐνυμφεύθη καὶ οὗτος μίαν ἄλλην Ἄγγλαν Παλαιολογίαν, ἠσπάσθη τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ, ὡς δῆθεν νόμιμος διάδοχος τῶν Ἑλλήνων δεσποτῶν, τὰ τρία μεγάλα ὀνόματα τῶν Ἀγγέλων, τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκάδων.

Ὡς δημοσίαν μαρτυρίαν τῆς ἐπιδεικτικῆς εὐσεβείας καὶ τῆς νομιμότητος τῶν τίτλων του ἀνεκαίνισε καὶ ἐκαλλώπισε τὸν σφζόμενον ἐν Ἄρτι μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Παρηγοριτίσσης καὶ ἐπέγραψε τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς ἐπιγραφὴν κοσμουμένην δι' ἄρκτων, τοῦ ἐμβλήματος τοῦ οἴκου τῶν Ὀρσίνη.

Δὲν ὑπῆρξε δὲ μόνον φιλόκαλος ἡγεμῶν, ὁ σκληρὸς καὶ ἀδάμαστος οὗτος Ἰταλὸς, ἀλλὰ καὶ προστάτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, διότι εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ἐρμονιακοῦ παράφρασιν τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ὀκτασυλλάβους στίχους.

Ὀλίγον πρότερον (περὶ τὸ 1320) οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχον καταλάβει τὰς δύο σπουδαίας ἡπειρωτικὰς πόλεις, ὁ μὲν Δημήτριος Γάνζας τὴν Ἄρτιαν, ὁ δὲ στρατηγὸς Συργιάννης τὰ Ἰωάννινα, Ἐνεφανίζοντο δὲ ἤδη ὡς κατακτηταὶ εἰς τὰ βορειότατα καὶ οἱ Σέρβοι, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς κατώρθωσε διὰ τινὰ χρόνον νὰ καταλάβῃ τὸ Δυρράχιον.

Οὕτως ἡ κυριαρχία ἐν Ἠπείρῳ τοῦ κόμιστος τῆς Κεφαλληνίας Ἰωάννου Β' τοῦ Ὀρσίνη διετέλεσε καθ' ὅλην τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ (1323—1355) λίαν ἐπισφαλῆς, διότι συνεθλίβετο μεταξὺ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Ἀνδεγαυῶν καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἰωάννης κατώρθωσε ν' ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀνδεγαυοὺς, νέα δὲ ἀπόπειρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Ταραντίνου πρὸς κατάληψιν τῆς Ἠπείρου καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ρωμαντικῶν σχεδίων του εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπέτυχε πάλιν (1330), ἂν καὶ ἡγεμῶν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἦτο αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ υἱὸς τῆς Ἠπειρώτιδος ἡγεμονίδος Θάμαρ.

Εἰς τὸ τέλος ὁ Ἰωάννης Ὀρσίνης ἦλθεν εἰς συμβιβασμὸν μὲ τοὺς Ἀνδεγαυοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν Ἠπειρον.

Καὶ κατὰ τὸ 1333 τὰ πράγματα εἶχον ὡς ἐξῆς εἰς τὴν μεγάλην βυζαντινὴν Ἠπειρον, δηλαδὴ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν: ὁ Ἰωάννης Β' Ὀρσίνης ἐθεωρεῖτο ὡς δεσπότης τῆς Ἠπείρου, οἱ Βυζαντινοὶ κατεῖχον ἐπικαίρου:

θέσεις, ὡς τὸν Αὐλώνα, τὰ Κάννινα, τὰ Βαλάγρετα, ἤξανον δὲ ὁσημέραι τὰς κατακτήσεις αὐτῶν, ὁ Ἰωάννης Γραβίνης, πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας, ἐλέγετο δούξ τοῦ Δυρραχίου καὶ αὐθέντης τῆς Ἀλβανίας, ἔχων τὴν Κέρκυραν καὶ ἀκαρνανικὰς τινὰς πόλεις.

Ὁ δεσπότης Ἰωάννης ἔμελλε καὶ αὐτὸς νὰ τιμωρηθῆ διὰ τὰ ἀνοσιουργήματα αὐτοῦ κατὰ τρόπον παρεμφερῆ πρὸς αὐτὰ καὶ διὰ χειρός, ὡς φαίνεται, τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἄννας Παλαιολογίνης, ἣ ὁποία λέγεται ὅτι τὸν ἐδηλητηρίασεν.

Ἀπὸ τὸ 1355 εὗρισκόμεν δεσπότην τῆς Ἠπείρου τὸν υἱὸν τῆς Ἄννας Νικηφόρον Β' Ἄγγελον, πραγματικὴν δὲ δέσποιναν τὴν μητέρα του, γυναῖκα φιλόδοξον καὶ δραστηριωτάτην, ὅσον ἦτο καὶ ἡ ὁμώνυμος μετ' αὐτὴν μήτηρ τοῦ δεσπότη. Θωμᾶ.

Ἄλλ' ἤδη ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ' εὔρε τὴν περίστασιν κατάλληλον διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀπὸ πολλοῦ μελετιομένην ἀνάκτησιν τῆς Ἠπείρου καὶ προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ὁ Παλαιολόγος ἔλαβεν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ πολλοῦ δὲν εἶχε σκεφθῆ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1335 ἐνεφανίσθη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἠπειρον ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ, διὰ νὰ ἐπιβληθῆ ὡς νόμιμος κυρίαρχος τῆς χώρας. Ἐνταῦθα προσέβη εἰς διαπραγματεύσεις μετ' αὐτὴν δέσποιναν Ἄνναν, καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Νικηφόρος Β' ἐμνηστεύθη μετ' αὐτὴν κόρην τοῦ Καντακουζηνοῦ Μαρίας, λαβὼν τὸν πομπώδη βυζαντινὸν τίτλον «πανυπερσέβαστος».

Οὕτως ἡ Ἠπειρος ἔγινε πάλιν μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυ σχεδὸν αἰῶνα, τμῆμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κυβερνωμένη ὑπὸ στρατηγοῦ, τοῦ Θεοδώρου Συναδηνοῦ. Ἄλλ' ὀλίγιστον χρόνον ἐπέμρωτο ἡ πολυπαθὴς χώρα νὰ μείνῃ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ νομίμου κυρίαρχου, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπλησίαζον ἤδη οἱ χρόνοι τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν Σέρβων. Εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον (1331—1353), ὁ φιλόδοξος τσάρος τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσάν ἐφιλοδόγησε νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν, ἀπέσπασε δὲ τῷ 1337 ἀπὸ τοῦς Βυζαντινοῦς εἰς τὴν Ἠπειρον τὸν Αὐλώνα καὶ τὰ Κάννινα. Ἀργότερον, ἀφοῦ ἀνηγόρευσε ἑαυτὸν τσάρον τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐπέφερε μεγίστην καταστροφὴν εἰς τὴν χώραν. Τέλος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1349, καθυπέταξεν ὅλην τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἤτοι, ἐκτὸς τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, κατέστησε δὲ ἄρχοντα καὶ δεσπότην τῶν χωρῶν τούτων τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Συμεὼν Οὐρώς, ἄλλον δὲ Σέρβον ἄρχοντα, τὸν Πρελιούβον, ἔστειλεν ὡς ἰδιαιτέρον διοικητὴν τῆς Ἠπείρου, ἔχοντα τὴν ἔδραν εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀπῆλαυσεν ἡ Ἠπειρος μερικὰ ἔτη ἡσυχίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τσάρου Δουσάν ἐταράχθη ἐκ νέου ἡ χώρα.

Ὁ νεαρός, ἀλλὰ τολμηρὸς δεσπότης Νικηφόρος Β' ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν

Θράκη, όπου ἦτο διοικητής, διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν (1356), καὶ στηριζόμενος εἰς τὴν παλαιὰν εὐνοίαν τῶν κατοίκων κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν νότιον Ἡπειρον.

Ἄλλ' ἐνῶ τοιοιτοτρόπως ἤρχιζε ν' ἀναθάλλῃ ἡ ἀρχαία εὐκλεία τοῦ ἠπειρωτικοῦ δεσποτάτου, ὁ παράτολμος ἀνὴρ ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἐγκατεστημένων Ἀλβανῶν, καὶ εἰς συγκροτηθεῖσαν μάχην παρὰ τὴν Ἄρταν ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου Τόπια καὶ τῶν Ἀλβανῶν αὐτοῦ καὶ ἐφονεύθη μετὰ τῶν συντρόφων του (1358).

Οὕτω κατεστράφη ὀριστικῶς τὸ ἐνδοξον δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, αἱ δὲ χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑποτεταγμέναι ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἑλληνας Ἀγγέλους καὶ εἰς τοὺς Ἰταλοὺς Ὀρσίνη, ἔπεσαν τῶρα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν.

Ὁ Τόπιας ἐκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Συμεὼν Οὐρώς, ὅστις ὠνόμασεν ἑαυτὸν «τσάρον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων», ἵδρυσεν τὴν αὐλὴν αὐτοῦ εἰς τὰ Τρίκαλα καὶ εἶχεν εἰς τὴν κυριαρχίαν του τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἄλλ' αὐτὸς ἠσμενίζετο διατρίβων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, παρεχώρησε δὲ τὰ Ἰωάννινα τῷ 1367 εἰς τὸν Θωμᾶν Πρελιούμποβιτς, τὴν δ' Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν εἰς δύο Ἀλβανοὺς ἀρχηγοὺς ἐκ τῶν οἴκων Μπούα Σπάτα καὶ τῶν Λιώσα, τῶν ὁποίων εὐρίσκομεν ἀκόμη καὶ σήμερον τὰ ὀνόματα εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ κυριαρχία τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, περὶ δὲ τὸ 1362 σύμπασα ἡ βορειοδυτικὴ Ἑλλὰς ὑπέκειτο εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς, ἐκτὸς τῆς Ναυπάκτου, ὅπου ἤρχον οἱ Ἀνδεγαυοί, καὶ τῆς Βονίτσης, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ὁ ἰταλικὸς οἶκος τῶν Τόκκων.

Ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς κατεῖχε τὰ Ἰωάννινα ὡς κράτος αὐτοτελὲς (1367—1385), οἱ δὲ Ἀλβανοὶ φύλαρχοι ἦσαν κυρίαρχοι εἰς τὰς νοτίους χώρας, ὁ μὲν Γκίνος Μπούας Σπάτας περὶ τὸ Ἀγγελόκαστρον, ὁ δὲ Πέτρος Λιώσας περὶ τὴν Ἄρταν καὶ τοὺς Ρωγοὺς.

Καὶ ἡ μὲν διοικήσεις τῶν Ἀλβανῶν, λαοῦ συγγενοῦς, ὑπῆρξεν ἀνεκτὴ εἰς τοὺς ἐγχωρίους, ἀλλ' ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς ἐκυβέρνησε τυραννικῶς τὰ Ἰωάννινα, κατέληξε δὲ μετὰ ἔτη νὰ σφαγῇ ὑπὸ τῶν ἰδίων σωματοφυλάκων (τέλος τοῦ 1384). Ἡ μετὰ τῶν ὑπηκόων τοῦ Θωμᾶ συγκακοπαθήσασα σύζυγός του Ἀγγελικὴ, κόρη τοῦ τσάρου Συμεὼν Οὐρώς ἡ γνωστὴ ὡς Μαρία Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς ἔλαβε σύζυγον τὸν εὐγενῆ Ἰταλὸν Ἡσαῦ Βουονδελμόντην (τὸν Ἰζαοῦ τῶν χρονολογῶν), συγγενῆ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων τῶν Τόκκων καὶ τῶν Ἀτσαγιωλῶν.

3. Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφάνισεως τῶν Τούρκων

Ἄλλ' ἤδη κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἡ Ἑλληνοἰλλυρικὴ χερσόνησος ἀρχίζει νὰ στεναίξῃ ὑπὸ τὸ βαρὺ πέλμα ἐνὸς νέου βαρβάρου κατα-

κτητοῦ, ὁ ὁποῖος μετ' ἀγῶνας ἑνὸς αἰῶνος ἐπέπρωτο νὰ μείνη ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων ὁ μόνιμος κυρίαρχος τοῦ ἔδαφους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ Τοῦρκοι κάμνονν προσωρινὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους αὐτῶν τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπὸ τὸ 1360, καὶ μετὰ 30 ἔτη, τῷ 1389, συντρίβουν εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον τὴν δύναμιν τῶν Σέρβων, τῆς ἰσχυροτέρας χριστιανικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία ἀπέμεινε εἰς τὴν χερσόνησον.

Ἐκτοτε διαγράφεται πολὺ ζοφερὰ ἡ ἱστορικὴ εἰκὼν τῆς εἰς τὸ παλαιὸν βυζαντινὸν ἔδαφος περιπλεκομένης ἱστορίας τῶν ποικίλων κρατῶν ἑλληνικῆς ἀλβανικῆς, σερβικῆς, γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς ἐθνότητος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυριαρχήσαντος εἰς αὐτὰς Στεφάνου Δουσάν (1355) δὲν ἐπανῆλθον μὲν αὐταὶ καὶ πάλιν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Παλαιολόγων, ἔζησαν ὅμως ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον ἀνεξάρτητον ὀπωσδήποτε βίον, ἕως ὅτου τὰ ἰσχυρότερα στοιχεῖα, τὸ σερβικὸν καὶ τὸ ἀλβινικόν, ὑπέκυψαν εἰς τὴν πολεμικὴν ὁρμὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ.

Εἰδικώτερον δὲ εἰς τὴν Ἠπειρον, εἰς ὀλόκληρον μακρὰν ἀνατολικὴν παραλίαν ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἕως τὸ Δυρράχιον καὶ βορειότερον, ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἱστορικὴ κατάστασις ἦτο, ἐν γενικῇ γοαμμῇ, ἡ ἐξῆς : εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς μεγάλης Ἠπείρου ἐπεκράτει τὸ ἀλβανικὸν στοιχεῖον διὰ τοῦ κραταιοῦ Ἀλβανοῦ φυλάρχου Καρόλου Τόπια, ὁ ὁποῖος εἶχε κηρύξει ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀλβανίας «αὐθεντεύοντα πάσης χώρας Ἀλβάνου». Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1368 κατέλαβε καὶ τὸ Δυρράχιον, τὸ ὁποῖον ὥρισεν ὡς ἔδραν τῆς αὐλῆς αὐτοῦ.

Ἡ ἐπικράτησις τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν βόρειον Ἠπειρον ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ἡγεμόνος (1388). Πολὺ πλουσιωτέρα καὶ ποικιλωτέρα εἶναι ἡ ἱστορία τῆς νοτίου Ἠπείρου.

Ὁ ἀπὸ τὸ 1359 κύριος τῶν χωρῶν τούτων Σέρβος δυνάστης Συμεὼν Οὐρὼς παρεχώρησε μετὰ τινα ἔτη τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸν Θωμᾶν Πρελιούμποβιτς (1367—1385), τοῦ ὁποῖου τὴν ἀρχὴν διεδέχθη ὁ Φλωρεντηνὸς εὐπατρίδης Ἡσαῦ Βουονδελμόντης, ὡς σύζυγος τῆς χήρας αὐτοῦ, τῆς περιλαλήτου Μαρίας Ἀγγελίνας Παλαιολογίνας. Τῆς νοτιωτέρας χώρας ἤρχον ἰσχυροὶ Ἀλβανοὶ φύλαρχοι, ὁ μὲν Γκίνης Μπούας Σπάτας ὡς δεσπότης τοῦ Ἀχελῷου καὶ τοῦ Ἀγγελοκάστρου (1360 — 1400), ὁ δὲ Πέτρος Λιώσας ὡς δεσπότης τῆς Ἄρτης καὶ τῶν Ρωγῶν (1360 — 1374).

Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἤρχισε νὰ λαμβάνη δύναμιν ὁ νεαπολιτικὸς οἶκος τῶν Τόκκων, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ παίξῃ τὸν σπουδαιότατον ρόλον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου.

Ὁ Ἡσαῦ Βουονδελμόντης διὰ τῆς ἐπιεικοῦς καὶ ἀγαθῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἔφερε πάλιν ὠραίας ἡμέρας εἰς τὸ δεσποτᾶτον τῶν Ἰωαννίνων. Καὶ μετὰ τῶν Παλαιολόγων διετήρησε φιλικὰς σχέσεις, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἐπισήμως ὡς δεσπότης, καὶ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν φυλάρχων.

Ἄλλ' οἱ δύο Φράγκοι ἡγεμόνες ἐν Ἠπείρῳ, ὁ Κάρολος Τόπιας τοῦ Δυρραχίου καὶ ὁ Ἡσαῦ Βουονδελμόντης τῶν Ἰωαννίνων, διέπραξαν τὴν

συνήθη κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ εἰς ἄλλους Χριστιανούς ἡγεμόνας ἀφροσύνην νὰ καλέσουν τοὺς Ὀθωμανούς ὡς προστάτας τῆς ἀρχῆς αὐτῶν (ὁ Τόπιας τῷ 1385, ὁ Βουονδελμόντης τῷ 1387).

Ἐκτοτε οἱ Τοῦρκοι προελαύνουν εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀλλ' ὁ φόβος τῆς ὀρμητικῆς προελάσεως αὐτῶν δίδει ἀφορμὴν εἰς ἄλλην ἰσχυρὰν ἰταλικὴν δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν τῆς Ἐνετίας, νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν παλαιὸν σχέδιον, τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας της εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τοῦ Ἀδρίου.

Οὕτως ἡ Ἐνετία καταλαμβάνει τῷ 1391 τὸ Δυρράχιον καὶ κανονίζει σωφρόνως τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τοὺς φυλάρχους Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι γίνονται ὑποτελεῖς. Ἀλλ' αἱ κυλαὶ ἡμέραι ὀλίγον χρόνον διήρκεσαν, διότι ἐταράσσοντο συχνὰ ὑπὸ τῶν ἐπιθέσεων κατὰ τῶν Ἰωαννίνων τοῦ Ἀλβανοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Ναυπάκτου Μπούα Σπάτα.

Ὁ Ἡσαῦ Βουονδελμόντης ὁ «Ἰσαοὺς χάριτι Θεοῦ δεσπότης Ρωμανίας» ἀπέθανε κατὰ τὸ 1403, ὅτε εἶχον ἤδη ἐκλίπει καὶ ὁ ἰσχυρὸς Ἀλβανὸς φύλαρχος Μπούας Σπάτας. Ὁ Ἡσαῦ εἶχε διορίσει διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ δοῦκα Λευκάδος Κάρολον Α' τὸν Τόκκον. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως ὁ Τόκκος νὰ ἔλθῃ ταχέως εἰς τὰ Ἰωάννινα, διότι κατέλαβε ταῦτα εἰς ἕκ τῶν υἱῶν τοῦ Μπούα Σπάτα, ἐνῶ ὁ ἕτερος ἀδελφὸς ἦτο δεσπότης τῆς Ἄρτας.

Οὕτω διήλθον δεκαπέντε περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἰσχυροὶ μὲν εἰς τὴν Ἠπειρον ἦσαν πάλιν οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ οἴκου Μπούα Σπάτα, ὁ δὲ Κάρολος ὁ Τόκκος ἠγωνίζετο πρὸς κατάληψιν σύμπαντος τοῦ δεσποτάτου. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς οἱ Τόκκοι κατώρθωσαν νὰ θέσουν στερεὸν πόδα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, καταλαβόντες τὴν εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν κειμένην πόλιν τοῦ Αἰτωλικοῦ μετὰ τὸ πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον αὐτῆς, τὸ κατὰ τὸν μέσον Ἀχελῶον κείμενον Ἀγγελόκαστρον καὶ τὴν ἐν Ἀκαρνανίᾳ Δραγομίστραν, τὴν κειμένην ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἀστακοῦ. Κυριῶς ἔσπευδεν ὁ Κάρολος πρὸς κατάληψιν τῆς σπουδαίας πόλεως τῆς Ναυπάκτου, τὴν ὁποῖαν ὅμως προλαβοῦσα κατέλαβεν ἡ Ἐνετικὴ δημοκρατία (1407).

Μετά τινος διενέξεως πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ἐπῆλθε τέλος εἰρήνη, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Κάρολος Τόκκος παρεχώρησεν εἰς αὐτούς, τὸ Αἰτωλικὸν ἀντὶ ἀποζημιώσεως ἐκ τῶν ἰχθυοτροφείων αὐτοῦ. Μετά τινος χρόνον τέλος ὁ Τόκκος, ὁ ὅποιος δὲν εἶχε παύσει νὰ παρασκευάζεται καὶ νὰ συνάπτῃ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοὺς Ἕλληνας, βοηθούμενος ὑπὸ τούτων ἐπετέθη τῷ 1418 μετὰ πολλῶν δυνάμεων καὶ πολλῆς ὀρμῆς ἐναντίον τῶν ἐν Ἠπειρῷ Ἀλβανῶν. Καὶ ἀπὸ τότε ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου, ἔχων βάσιν ἀσφαλῆ τὴν Ἄρταν καὶ τὰ Ἰωάννινα.

Ὁ Κάρολος Τόκκος εἰργάσθη συστηματικῶς εἰς τὴν ἐξέλασιν ἐκ τῆς Ἠπειροῦ τῶν ἡμινομαδικῶν ἀλβανικῶν στιφῶν, ἐπέτυχε δὲ τοῦτο εἰς πολλὰς περιοχάς, ὡς εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Ἀκαρνανίαν, τὰς περιοχὰς τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη (1418—1429) ὁ Κάρολος Α' ὁ Τόκκος ἐκυβέρνησε τὸ δεσποτᾶτον συνετῶς, ἔχων ἀρωγὸν τὴν ὀραίαν καὶ ὑπερήφανον σύζυγόν του, τὴν περιλάλητον Φλωρεντινὴν Φραγκίσκαν, κόρην τοῦ

δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Νερίου Α' Ἀτσαγιώλη. Διέτριβον δὲ ἄλλοτε εἰς τὰς νήσους, τὴν Κεφαλληνίαν ἢ τὴν Λευκάδα, καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ δεσποτάτον, εἰς τὴν Ἄρταν ἢ τὰ Ἰωάννινα πάντοτε δ' ἡ αὐτῶν ἦτο λαμπροτάτη καὶ κατώρθωσαν νὰ εἶναι οἱ ἰσχυρότατοι Φράγκοι ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὁ μὲν Τόκκος ὑπέγραφε «δεσπότης τῶν Ρωμαίων», ἡ δὲ σύζυγός του «βασίλισσα τῶν Ρωμαίων».

Ἐπὶ τῶν διαδόχων ὅμως τοῦ Τόκκου εὐρον εὐκαιρίαν νὰ εἰσελάσουν πρὸς ἐγκατάστασιν πλέον οἱ Φράγκοι εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς χώρας.

Τὸν Κάρολον Α' διεδέχθη εἰς τὴν δεσποτείαν ὁ ἀνεψιὸς του Κάρολος Β' ὁ Τόκκος (1429—1448), μέρος δὲ τῆς Ἀκαρνανίας ἔλαβον οἱ νόθοι υἱοὶ αὐτοῦ. Ἐκ ζηλοτυπίας κινούμενοι οὗτοι ἐναντίον τοῦ ἑξαδέλφου των Καρόλου Β', ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν σουλτᾶνον Μουράτ Β', ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν στρατηγὸν του Σινάν νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Ἠπειρον.

Ὁ Σινάν, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1430, ὤρμησε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς τὴν πόλιν ἐσχηματίσθη φατρία φρονοῦσα τὰ τῶν Τούρκων ἐκ μίσους ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν αὐθεντῶν τοῦ τόπου, καὶ οὕτω τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους διὰ συνθήκης τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1430.

Ὁ Κάρολος Β' διετήρησεν ἀρκετὸν χρόνον ἀκόμη τὴν δεσποτείαν τῆς Ἄρτης, οἱ δ' ἑξάδελφοι αὐτοῦ, πάντοτε ἐνοχλοῦντες τὴν χώραν του, ἤρχον εἰς μέρη τινὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Ἡ χήρα τοῦ Καρόλου Α' Τόκκου, ἡ συνετὴ καὶ ὑπερήφανος Φραγκίσκα, «ἡ ἀρρενωπὴ δέσποινα», ὡς ἔλεγον αὐτὴν οἱ Ἑνετοί, ἐκυβέρνησα τὴν νῆσον Λευκάδα καὶ τὴν ὄχυρὰν παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον Βόνιτσαν.

Οἱ Τούρκοι ἐπωφελήθησαν τέλος τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Β' Τόκκου καὶ κατέλαβον καὶ τὴν Ἄρταν τὴν 24ην Μαρτίου 1449, ὑποδουλώσαντες οὕτω τὴν Ἠπειρον πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς Ἑνετίας κατεχομένων κάστρων.

Οὕτω τὰ ἑλληνικὰ ἡπειρωτικὰ κράτη τοῦ μεσαίωνα ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν σκηνὴν περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν μέσῳ συμφορῶν, τὰς ὁποίας προσπαθεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ ἡ δύναμις τῆς Ἑνετίας, ἀλλ' αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος συμπαρασύρουν τὰς δυνάμεις καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ φραγκισμοῦ, ὑποχωρησάσας ἐνώπιον τῆς ἀπλουμένης εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνοϊλλυρικὴν χερσόνησον τουρανικῆς βαρβαρότητος.

4. Ἡ θέσις τοῦ ἡπειρωτικοῦ δεσποτάτου εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν

Ἡ ἱστορία ἐν τούτοις τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ ἡπειρωτικοῦ δεσποτάτου τῶν Ἀγγέλων δὲν ἔμεινε μόνον ἐνδοξος εἰς τὰ χρονικὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἔσχεν ἐπίδρασιν διαρκῆ καὶ σταθερὰν εἰς τὰς μετέπειτα τύχας τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἐθνογραφικὴ κατάστασις τῆς Ἠπέιρου κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἰδίως κατὰ τὰ τέλη τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου, παρουσιάζει εἰκόνα σύμμεικτον, ὅπως ἄλλως τε καὶ ἡ τῆς Πελοποννήσου. Σλαῦοι, Βλάχοι καὶ Ἀλβανοὶ ἰδίως

ἔποικοι ἀποκτοῦν πολλήν δύναμιν εἰς τὴν χώραν καὶ ἀναμειγνύονται πολυειδῶς μετὰ τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν γνησίων αὐτῆς κυριάρχων.

Ἄλλ' ἡ σφριγηλὴ ζωτικότης τῶν παλαιῶν γνησίων κατοίκων ἀντίστη νικηφόρως ἐναντίον τῆς δομητικῆς ἐξαπλώσεως τῶν ξενικῶν στοιχείων, ἀντὶ δὲ νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτὰ ἢ νὰ πάθῃ επικίνδυνον ἀλλοίωσιν, τοῦναντίον κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ καὶ ν' ἀφομοιώσῃ αὐτὰ μέχρι σημείου ὀλοσχεροῦς σχεδὸν ἐξαφανίσεως.

Τὸ σφρίγος ὅμως τοῦτο τὸ ἐθνικὸν ἀπέκτησαν οἱ ἰθαγενεῖς Ἡπειρώται κατὰ τὴν ἐνδοξὸν καὶ πολυτάραχον δρᾶσιν τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἴδρυσαν οἱ Ἄγγελοι εἰς τὰς χώρας αὐτῶν. Αἱ καλλιπρεπεῖς ἐκκλησίαι τῆς Ἄρτης καὶ τὰ πολυάριθμα, ἄλλα κατὰ τὴν χώραν ἐσπαρμένα βυζαντινὰ μνημεῖα ἴστανται ἀκόμη ὡς αὐτοῦσι μάρτυρες τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, ἡ ὁποία ἐπετελέσθη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ μεσαίωonos εἰς τὰς ὄρεινὰς ἐκείνας ἐλληνικὰς χώρας.

Αἱ μαρτυρίαι τῶν παλαιῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν χρονογράφων περὶ τῆς δυϊάμεως καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν δεσποτικῶν αὐλῶν τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ σθεναρὰ ἐν αὐταῖς ὑποστήριξις τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν ἐνωτικῶν μὲ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν προσπαθειῶν τῶν Παλαιολόγων πρὸς διάσωσιν ἀπὸ τῶν παντοίων ἐπιδρομῶν ἐπικυρώνουν τὰς ἐκ τῶν μνημείων εἰδήσεις.

Πρὸ παντὸς ἡ ἀδιάκοπος, ἡ ἐπίμονος πολεμικὴ καὶ ὀργανωτικὴ δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, οἱ συνεχεῖς πόλεμοι καὶ παντοῖοι ἀγῶνες τῶν Ἡπειρωτῶν ἐπὶ αἰῶνας εἶναι γεγονότα ἱστορικά, τὰ ὁποῖα δεικνύουν τὴν Ἡπειρον ὡς τὴν σφριγηλοτέραν καὶ ρωμαλεωτέραν ἐλληνικὴν χώραν κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἐπιθανατίους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ ἰσχυρότατον τεκμήριον τῆς ἡπειρωτικῆς ἐκείνης δυνάμεως ἦσαν οἱ μεγάλοι, οἱ τελείως ὀργανωμένοι καὶ ἀδάμαστοι στρατοὶ, τοὺς ὁποῖους ἔθετον ἐπὶ ποδὸς πολέμου ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου οἱ δεσπότες τῆς Ἡπείρου καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἠγωνίζοντο κατὰ παντοίων πολεμίων πρὸς ἴδρυσιν ἐνὸς μεγάλου ἐλληνικοῦ κράτους, ὅπερ ἔμελλε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ βυζαντινὸν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνοἰλλυρικῆς χερσονήσου.

Καὶ τὸ μὲν ἡπειρωτικὸν δεσποτᾶτον κατεστράφη ἔνεκα τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ γενναία προσπάθεια τῶν Ἀγγέλων, καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, τοῦ Μιχαὴλ Α', τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Β', ἔρριψε τήσον βαθείας τὰς ρίζας, ὥστε ἐξ αὐτῶν ἔμελλον ν' ἀναπηδήσουν οἱ κλέφτες καὶ ἀρματωλοὶ, ἐξ αὐτῶν ἔμελλε ν' ἀναβιώσῃ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία καὶ νὰ βλαστήσουν τέλος οἱ ἀρωγοὶ τοῦ γένους, οἱ ὁποῖοι ἐκλέϊσαν τὴν εὐάνδρον Ἡπειρον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατὰ τὸν Ἱερόν Ἀγῶνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Ἀνταξία ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Ἡπείρου δὲν ἔχει γραφῆ. Ἰδίως οὐδὲν ὑπάρχει γεγραμμένον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ διαλύσῃ τὰ σκότῃ τῆς παλαιοτέρας μεσαιωνικῆς ἱστορίας, παρὰ μόνον ἡ ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον γινομένη προσπάθεια. Καὶ αἱ πηγαὶ ὅμως εἶναι πενιχρόταται: ἡ Notitia dignitatum, οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ κατάλογοι, ὁ Προκόπιος, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἐσπαρ-

μένα τινά χωρία παλαιότερων βυζαντινῶν ἱστορικῶν.— Κατόπιν, ἀπὸ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, εὐρίσκομεν περισσοτέρας εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι πληθύνονται καθ' ὅσον προχωροῦμεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους: εἰς τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν, τὸν Ἀκροπολίτην, τὸν Γρηγορᾶν, τὸν Καντακουζηνόν, τὸν Παχυμέρην καὶ εἰς ἄλλους Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς εἴτε χρονογράφους εὐρίσκομεν πλείστας εἰδήσεις. Τέλος ἀρχίζουν τὰ δημόσια ἔγγραφα, χρυσόβουλλα αὐτοκρατόρων, παντοῖαι πράξεις καὶ συνθήκαι μετὰ τῶν ξένων, ἐκκλησιαστικά κείμενα, λαϊκαὶ χρονογραφίαι, νὰ ρίπτουν φῶς ζωηρὸν εἰς τὴν περίπλοκον ἱστορίαν, κυρίως διὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ὡς πρὸς τὰ νεώτερα συγγράμματα πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι οὐδὲν ἄξιον λόγου ὑπάρχει ἕως σήμερον, τρυλάχιστον διὰ τὴν συνολικὴν ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς Ἠπείρου. Τὴν γεωγραφικὴν ἱστορικὴν διαμόρφωσιν εὐρίσκομεν εἰς τὸν «Πίνακα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ» τοῦ Κίπερτ, τὸν ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» (1888). Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων τοῦ δεσποτάτου καὶ τῆς φραγκοκρατίας εἴμεθα ἀκόμη ὑποχρεωμένοι νὰ προστρέχωμεν εἰς τὸν κολοσσὸν τῶν τοιούτων ἐρευνῶν, τὸν Κάρολον Χόπφ, τοῦ ὁποῖου τὸ μέγα ἔργον εἶναι «τεθραμμένον εἰς τὰς κατακόμβας» τῆς ἀπεράντου γερμανικῆς ἐγκυκλοπαιδείας τῶν Ersch - Gruber, εἰς τοὺς τόμους 85ον καὶ 86ον, Griechenland im Mittelalter und in der Neuzeit, 1867 καὶ 1868. Ἀπὸ τὸ γιγάντιον τοῦτο καὶ δύσχαρηστον ἔργον τοῦ Γερμανοῦ ἐρευνητοῦ προέρχονται, ὡς ἐκ πηγῆς, ὅλαι αἱ μετ' αὐτὸ γραφεῖσαι ἱστορίαι τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας, αἱ ὁποῖαι ἀφηγοῦνται καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἠπειρον, καὶ δὴ τοῦ Γουσταύου Χέρτσβεργ (μετάφρασις εἰς τὴν «Βιβλιοθήκην Μαρσλῆ» ὑπὸ τοῦ Καρολίδου 1906), τοῦ Οὐίλλιαμ Μίλλερ (μετάφρασις Λάμπρου, 1909 - 1910). Συντόμως εἰδήσεις, ὡς εἰκός, εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰς γενικὰς βυζαντινὰς ἱστορίας, καὶ δὴ εἰς τὸν Φίνλαϋ, Παπαρρηγόπουλον, Λάμπρον. Πλείστος δὲ εἰδήσεις παρέχει ὁ Μηλιαράκης εἰς τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νιζαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου» (1898). Ἰδιαιτέρας ἐργασίας περὶ τῆς Ἠπείρου ἔχομεν: τὸ παλαιὸν βιβλίον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ «Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου τῶν τε δμορῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν χωρῶν» (1856), τοῦ Κ. Μέκιου «Ἱστορία τῆς Ἠπείρου» (1909) καὶ τὸ ἐμβριθές, ἀλλ' ἔνεκα θανάτου ἀπομείναν σύντομον, ἀτελές καὶ ἀνεπεξέργαστον ἔργον τοῦ Ἰω. Ρωμανοῦ «Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου» (1895).— Σπουδαιότατα ἔγγραφα καὶ πηγαὶ εὐρίσκονται εἰς τὸν παλαιὸν «Ἑλληνομνήμονα» τοῦ Μουστοξύδη· ἐπίσης εἰς τὰ Acta et diplomata τοῦ Miklosich - Müller, διὰ τοὺς τελευταίους δὲ χρόνους εἰς τὸν «Νέον Ἑλληνομνήμονα» τοῦ Λάμπρου. Τέλος πρέπει νὰ μνημονευθοῦν τὰ «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά» εἰς τὰ ὁποῖα ἀποταμιεύεται πολυειδὴς χρήσιμος ὕλη, ἰδίως διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου.